

БОЖИДАР БАНОВИЋ*

Факултет безбедности
Београд

ЖАРКО БРАКОВИЋ**

Факултет за дипломатију и безбедност
Београд

УДК 343.98

Оригиналан научни рад

Примљен: 28.08.2019

Одобен: 11.09.2019

Страна: 245-259

УТИЦАЈ ПСИХОАКТИВНИХ СУПСТАНЦИ НА ИЗВРШЕЊЕ КРИВИЧНОГ ДЕЛА РАЗБОЈНИШТВА***

Сажетак: Разбојништва представљају најтежа кривична дела из групе кривичних дела против имовине. Њихова специфичност у односу на друга кривична дела против имовине је управо у њиховој сложености, која је детерминисана значајем заштићеног добра (објекта заштите), учесталашћу, обимом и интензитетом проузрокованих последица. Значајан број дела врше учиниоци којима је дрога примарни подстицајни фактор. Циљ овог истраживања био је да се сагледа утицај дроге на извршење разбојништва, његову учесталост и могуће понашање учиниоца у различитим околностима приликом извршења овог кривичног дела. Истраживање је дизајнирано као студија пресека. Узорак је чинило 120 учинилаца кривичног дела разбојништва и тешки случајеви разбојничке крађе и разбојништва, који су се налазила у казнено-поправном заводу Сремска Митровица на издржавању казне затвора. Подаци су прикупљени анонимним анкетирањем. Резултати показују да значајан број учинилаца, као перманентни зависници, врши поменута кривична дела под утицајем психоактивних супстанци. Такође, у специфичним ситуацијама које се могу десити приликом извршења поменутих кривичних дела, спремнији су да одустану од њиховог извршења, него учиниоци који нису зависни од било које супстанце.

Кључне речи: разбојништва, психоактивне супстанце, дрога, мотивација, мето/објекти, превенција криминалитета

Увод

Кривична дела разбојништва су специфична кривична дела, која су предмет пажње стручне и шире јавности, како због значаја заштићеног добра (објекта заштите), тако и због учесталости, обима и интензитета проузрокованих

* banovicb@fb.bg.ac.rs

** zarko964@hotmail.com

*** Резултати истраживања коришћени у овом раду представљају део резултата истраживања које је обављено за израду докторске дисертације “Контрола насилничког имовинског криминалитета”, аутора Жарка Браковића, одбрањене на Правном факултету Универзитета у Крагујевцу.

последича, начина и средстава њиховог извршења. Иако спадају у имовинска кривична дела правна конструкција тих дела их приближава кривичним делима против живота и тела. Друштвена опасност им суштински није само у имовинској штети, односно имовинској користи која се стиче овим делима, већ и понашању учиниоца који у њиховом извршењу користи принуду са циљем да одузме туђу покретну ствар (Браковић, 2012). Она представљају „брутални акт насиља из користољубља и најгрубљи вид одузимања туђе имовине“ (Бановић, 2002: 274).

Деструктивни утицај коришћења психоактивних супстанци на особе које их конзумирају и њихове породице опште је позната чињеница. Међутим, сматрамо да утицај овог феномена на повећање броја извршених кривичних дела није довољно истражен. Анализирајући криминалитет са аспекта употребе психоактивних супстанци крајем осамдесетих и почетком деведесетих година XX века, Кројцер, Ромер-Клес и Шнајдер (Kreuzer, Romer-Kless i Schneider) закључили су да је уживаоцима потребно између 100 и 150 ДМ свакога дана. Две трећине новца они обезбеђују извршењем кривичних дела – из тих разлога извршили су 173.000 кривичних дела, пре свега имовинских, међу којим је више од половине тежих дела (разбојништва, уцене) (Дворшек, 2002:82).

Преглед литературе

Мотивација за извршење било којег кривичног дела један је од најзначајнијих фактора за проучавање. Многи учиниоци у различитим истраживањима наводе сличне разлоге који их мотивишу да врше кривична дела. Значајан број њих наводи да су чак привремено и одустали од конвенционалног начина живота и у потпуности се посветили проводу и журкама. Посвећеност уличном животу и криминалитету поклапа се са периодима употребе дрога и са тим повезаним породичним и финансијским кризама (Hochstetler, 2001: 745). Током активног уличног живота, преступници срећу публику која им се диви због преузимање ризика, неустрашивости и способности да обезбеде новац и дрогу за забаве (Miller, 1998: 44-47).

У студији коју је спровео Смит (Smith) на основу више од 2.000 кривичних пријава и изјава сведока, у седам полицијских области у Енглеској, закључио је да је главни мотив за извршење разбојништва финансијска корист за учиниоца која се на овај начин оствари. Међутим, када дело изврши група младих преступника, онда им то служи да побољшају личну репутацију и статус учиниоца (Wright et al 2006:3). Друго истраживање, спроведено такође у Лондону, као главне мотивационе факторе утврђује: потребу за новцем за свакодневне расходе, животни стил (статусни симболи, скупа одећа, пиће и наркотице), потребу за забавом и узбуђењем, измиривањем дугова, потребу за повећањем личне заштите стварањем репутације „опасног типа“ (Wright et al, 2006:3-4).

Код уличних разбојништава битан елемент је свакако и „улична субкултура“ ових учинилаца. Као најважнији фактор уличне субкултуре учинилаца ових дела у Сент Луису била је њихова жеља „да се добро проведу“, што је у овом случају углавном значило „коцкање, конзумирање тешких дрога и прекомерно конзумирање алкохола“ (Jacobs, Wright, 1999: 155).

Поједини истраживачи су дошли до закључка да један број учинилаца разбојништво сматра као пријатну потрагу која сама себе оправдава. Заводљивост криминалитета и емоционална корист извршењем кривичног дела утврђена је у односу на учиниоце у САД. У већини случајева, учиниоци једноставно кажу да им је разбојништво дало „животно узбуђење“ или је на други начин било забавно или узбудљиво. Један учинилац је навео да је био зависан од извршења разбојништва (Katz, 1988. наведено према Wright et al 2006: 9). Такође, учешће мушкараца у извршењу појединих кривичних дела повезано је са схватањем и очекивањем „доказивања мушкости“. Мушкарци користе криминалитет да покажу своју мушкост на улици и они често нападају када помисле да им је угрожена репутација опасног мушкараца (Alder, Polk, 1996:396–411, наведено према: Brookman et al, 2007:862).

Употреба психоактивних супстанци је један од водећих фактора повезаних са свим типовима криминалитета. Специфичне форме употребе психоактивних супстанци у снажној су вези и са квантитативним стопама извршења кривичних дела. Учиниоци који своју зависност од хероина морају да подрже са нпр. 50 долара дневно, или интензивно користе алкохол и барбитурате, предиспонирани су да буду упорни, озбиљни и учестали учиниоци кривичних дела. У сваком случају, они који користе комбинацију алкохол–барбитурати врше насилна кривична дела веома често, док зависници од хероина учестало врше имовинска кривична дела (Chaiken, Chaiken, Peterson, 1982: 24).

Голдстаин (Goldstein, 1985) је однос дроге и насиља дефинисао кроз три оквира: Први је психофармаколошки модел, по ком ефекти дрога узрокују криминално понашање; други оквир је економски модел, по ком је криминално понашање узроковано потребом корисника дрога да задовоље своје потребе за дрогом; и трећи оквир је системски модел, којим се описује да је насиље саставни део појава везаних за дрогу, као што је нпр. трговина дрогом и насиље између актера те трговине.

Теорије о вези дроге и криминалитета могу се поделити у три различита типа (Bennett, Holloway, Farrington, 2008):

1. Оне који указују на директну узрочну везу;
2. Оне које сугеришу индиректну узрочну везу;
3. Оне које се заснивају на ставу да веза није узрочна.

Прва група теорија обухвата објашњења да „употреба дроге изазива криминал“ и да „криминал изазива употребу дроге“. Обе представљају директне верзије ове повезаности зато што се једна варијабла сматра узроком друге (Bennett, Holloway, Farrington, 2008: 109). Објашњење да „употреба дроге“ изазива криминал, назива се још и „теорија поробљавања“ или теорија „економске нужности“ (Goldstein, 1985: 496). Што у суштини значи да зависници

од дроге неће бити у могућности да своје навике финансирају од прихода стечених обављањем легалних послова него нелегалних, а пре свега криминалитетом.

Теорије о повезаности дроге и криминалитета предвиђају да ће одређене врсте кривичних дела чешће бити повезане са њеном употребом од других. Ово схватање укључује кривична дела као што су: различите врсте крађа, нарочито у продавницама, разбојништва и проституцију. Она подразумева да постоји корелација да су та дела извршена ради обезбеђења средстава за куповину дроге. Вероватноћа за извршење разбојништва међу корисницима дроге (углавном хероина, крека и кокаина) јесте око 1,7 пута већа него међу онима који је не користе (Bennett, Holloway, Farrington, 2008: 114).

Постоје и варијације у односу на различите утицаје појединих врста дрога у односу на поједина кривична дела. Три врсте дроге најчешће су повезане са криминалитетом – то су хероин, крек и кокаин. На основу различитих истраживања може се закључити да су употреба хероина, крека и кокаина и криминалитет позитивно повезани. Вероватноћа извршења кривичног дела је око 3 до 3,5 пута већа код корисника хероина у односу на оне који не користе хероин. Вероватноћа извршења дела се повећава код уживаоца крека за 6 пута, док је код корисника кокаина она 2,5 пута већа у односу на оне који га не користе (Bennett, Holloway, Farrington, 2008: 112-113).

Поређење средње величине ефекта за три врсте дроге показује да је вероватноћа извршења дела највећа међу корисницима крека, затим хероина, а најнижа међу корисницима кокаина. Поређења ради, за марихуану је вероватноћа 1,5 пута (Bennett, Holloway, Farrington, 2008: 113).

У сваком случају, зависничка употреба хероина повезанија је са имовинским него са насилничким кривичним делима. Према неким показатељима цена, она има пресудни утицај пре него психолошки ефекат дроге (Chaiken, Chaiken, Peterson, 1982: 18).

Из свега изнетог можемо закључити да би употреба дроге требало да буде виђена као главни индикатор девијантног животног стила учинилаца кривичног дела разбојништва.

Методологија

Истраживање је спроведено како би се испитао утицај психоактивних супстанци на извршење кривичног дела разбојништва, али и утицај на потенцијално одустајање од извршења овог дела у одређеним, специфичним, ситуацијама. У складу са циљем, као инструмент истраживања коришћен је анонимни анкетни упитник. Анонимно анкетирање као метод испитивања према испитаницима реализовано је писменим путем. Истраживање је обављено у казнено-поправном заводу у Сремској Митровици у периоду јул-август 2013. године.

У истраживању су постављена два циља. Први је био: да се испита утицај психоактивних супстанци на извршење кривичног дела разбојништва, примарни разлози за коришћење поменутих супстанци и повезаност употребе психоактивних супстанци са бројем извршених разбојништава. Други циљ био је да се испитају ставови учинилаца ових кривичних дела о утицају психоактивних супстанци на потенцијалну одлуку да одустану од извршења кривичног дела.

Метода прикупљања података

Истраживање је дизајнирано по типу студија пресека (Crow, 2006: 39-42; Јурр, 1989: 39-41). Подаци су прикупљени анонимним упитником. Целокупан процес истраживања спроведен је у складу са свим постулатима истраживачке етике. Сви испитаници су се код својих васпитача усмено сагласили са учешћем у испитивању. Посебна пажња била је посвећена предузимању свих мера како би се спречило наношење било какве штете субјектима истраживања, као последица њиховог учешћа у испитивању. Специфична позиција испитаника налагала је потребу предузимања мера којима је требало обезбедити апсолутну анонимност, како би се обезбедила висока аутентичност (искреност) њиховог мишљења кроз одговоре које ће дати у анкети. У том циљу обезбеђена је непрозирна кутија у коју су испитаници након завршетка анкетирања убацивањем одлагали попуњене упитнике.

Узорак

Узорак по врсти „неслучајни“ а по типу „намерни“ састојао се од 120 лица која су се налазила у том казнено-поправном заводу на издржавању казне затвора, због извршеног кривичног дела разбојништва и тешки случајеви разбојничке крађе и разбојништва. Три анкетна упитника нису била у довољној мери попуњена и нису се могла користити, тако да је валидан узорак представљало 117 попуњених анкетних упитника. Узорак представља 13% од укупно 894 осуђеника, колико се у том периоду налазило на издржавање казне затвора због извршења овог дела, у установама за извршење кривичних санкција у Републици Србији.¹

Варијабле

У оквиру првог циља главна варијабла је, да ли се испитаник у моменту извршења кривичног дела налазио под дејством дрога или не. Друге варијабле

¹ Подаци прибављени од Управе за извршење кривичних санкција Министарства правде, Републике Србије.

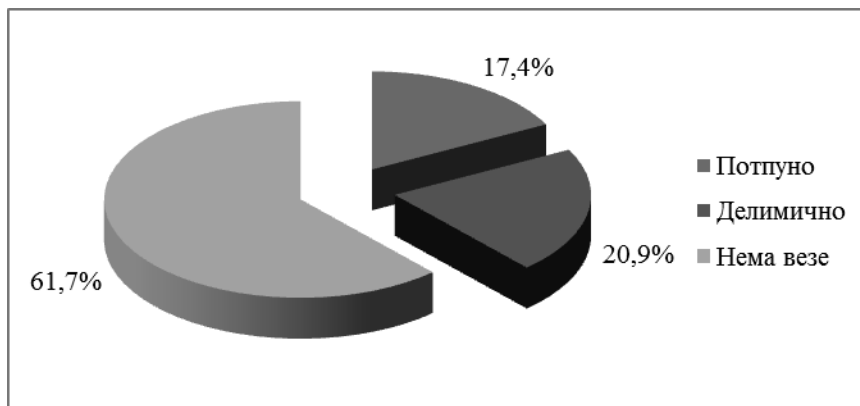
у истраживању односиле су се на карактеристике разбојништва као што су фреквенција извршења разбојништва и избор мете/објекта, врста коришћених супстанци пре извршења дела; мотиве коришћења и мотиве коришћења у односу на врсту коришћене супстанце. У склопу другог циља главне варијабле су ставови учинилаца разбојништва о утицају дроге на могуће одустајање од извршења већ започетог кривичног дела.

Начин обраде података

Статистичка обрада комплетног узорка извршена је формирањем одговарајуће базе података уз коришћење адекватног компјутерског програма за обраду статистичких података. У складу са постављеним циљевима, резултати су били анализирани дескриптивним статистичким методама, укључујући мере централне тенденције, мере варијабилитета и показатеље структуре исказаних у виду процената.

Резултати и дискусија

Дескриптивном анализом фундираном на квантитативном истраживању, били смо у могућности да утврдимо различите индикаторе који се односе на предмет истраживања.

Графикон 1: Фреквенција утицаја дроге на извршење разбојништва

Анализом резултата испитивања, утврдили смо да је 17,4% анкетираних навело да је извршење кривичног дела разбојништва *потпуно* повезано са дрогом, а 20,9% испитаника одговорило је да је извршење *делимично* повезано са дрогом, што чини 38,3% испитаника који су потврдили одређени степен повезаности извршења кривичног дела разбојништва са дрогом (графикон 1). С друге стране, 61,7% испитаника изјаснило се да дело због кога се налазе на одслужењу казне нема везе са дрогом. На постављено питање није одговорило 1,7% испитаника.

		Извршење дела и веза са дрогом	
		Има везе n	Нема везе n
Објекти извршења	Банка	0	14
	Пошта	1	9
	Мењачница	28	39
	Кућа/стан	2	19
	Златара	2	7
	Поштар	1	1
	Пролазник на улици	11	17
	Продавница/мегамаркет	78	41
	Трафика	22	5
	Угоститељски објекат	7	2
	Коцкарница/кладионица	12	40
	Возило за транспорт новца	0	2
	Апотека	11	1
	Нешто друго	15	8
Укупно	190	205	

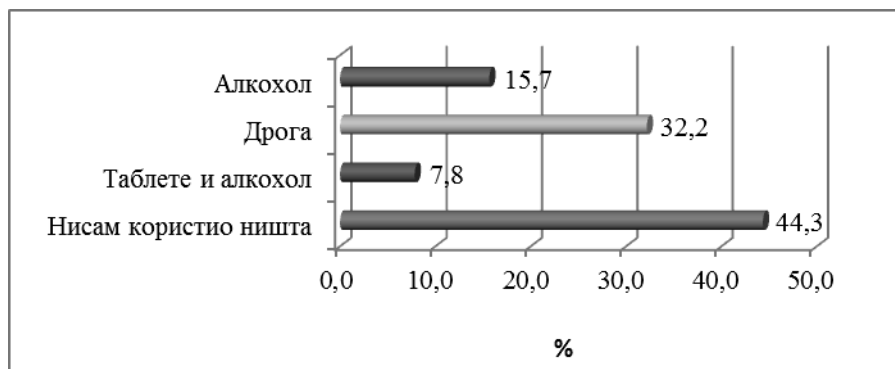
Табела 1: Повезаност дроге и броја извршених разбојништва у различитим објектима

Учешће учинилаца којима је дрога подстицај за извршење разбојништва је 38,3% (графикон 1), међутим они учествују у извршењу знатно више ових кривичних дела 48,% (табела 1). Свакако, не би се смела занемарити експанзија наркоманије и њен утицај на повећање криминалитета.

Највећа корелација између дроге, као подстицаја, и објекта у којем је извршено ово кривично дело постоји код апотека (91,7%). Веома висока учесталост је код трафике 81,5%, угоститељског објекта 77,8%, продавнице/мегамаркета 65,5%, и поштара 50%. Када је у питању објекат извршења банка или возило за транспорт новца, веома је очекивано да учесталост буде 0%. Код поште је 14,3%, златаре и куће/стана такође 14,3%. Анализом ових резултата можемо закључити да ниво безбедносне заштите и постојање прописаних процедура, без обзира на уносност објекта, има преовлађујући одвраћајући ефекат у односу на све друге могуће превентивне факторе. Такође, велика доступност најугроженијих објеката учиниоцима који су мотивисани неким од разлога који су повезани са дрогом имају значајан подстицај на велику учесталост извршења разбојништва у тим објектима.

Са аспекта израде превентивних стратегија, веома је битно да се идентификују супстанце које се најчешће користе пре извршења разбојништва (графикон 2), и који је примарни мотив њиховог коришћења (табела 2). Анализом добијених резултата варијабле која се односи на учесталост коришћења различитих супстанци пре извршења разбојништва (графикон 2), можемо закључити да: Никакаву супстанцу пре извршења дела није користило 51 (44,3%) анкетираних у овом испитивању. Психоактивне супстанце користило је њих 37 (32,2%), алкохол 18 (15,7%), док је комбинацију таблета и алкохола употреб-

љавало 9 (7,8%) испитаника. Од испитаника који су користили дрогу, њих 62,9% изјаснило се да је користило хероин. Само кокаин, хероин и кокаин, хероин и марихуану и остале врсте психоактивних супстанци користило је 8,6%, а све врсте 2,9% испитаника.

Графикон 2: Дистрибуција учесталости коришћења различитих супстанци пре извршења дела

Испитаници који су навели да су користили нешто од набројаних супстанци у 87,5% случајева одговорили су да је разлог томе био то што су они били стални конзументи, док је потреба за подстицањем нивоа храбрости била разлог за 12,5% анкетираних (табела 2). Осам испитаника није се изјаснило.

Понуђени одговори	Резултати	
	Учесталост n	Процент %
Осећам се храбрије	7	12,5
Стално сам користио	49	87,5
Укупно	56	100

Табела 2: Расподела учесталости у односу на мотив коришћења

Добијени квантитативни резултати слични су резултатима које је добили Фини и Веир (Feeney, Weir, 1975: 104). Наиме, они су установили да је једна четвртина анкетираних учинилаца изјавила да су у време извршења разбојништва били под утицајем психоактивних супстанци или комбинације наркотика и алкохола. Још 13% њих навело је да је у то време било у алкохолисаном стању. Са друге стране, Волкот (Wolcott) закључује да су наркотици и алкохол обезбедили стимуланс или играли значајну улогу у 71% проучаваних учинилаца који су извршили непланирана (тренутна) разбојништва. Када се узму у обзир и они који су извршили планирана разбојништва, он констатује да их је 44% било под утицајем наркотика или алкохола (**Wolcott, 1965 наведено према:** Sagalin, Little, 1971: 16). Кордилија (Cordilia) је констатовао да је улога алкохола, као фактора од утицаја на генезу извршења разбојништва, јасно је видљива код „ситуационог криминалитета“. Алкохол индиректно

утиче и на дела „професионалаца“, јер има тенденцију да буде елемент њиховог начина живота. Аутор је приметио да конзумирање алкохола доводи до извршења кривичних дела, али и да се уласком у криминални миље повећавају шансе за развој зависности од алкохола (Cordilia, 1985: 161–171, наведено према: Piotrowski, 2011:438).

Студија о учиниоцима разбојништава спроведена од стране Норманда (Normandean) утврдила је да је алкохол био присутан или код учиниоца или код жртве или код оба актера у мање од 15% случајева. По његовом мишљењу, без обзира на употребу алкохола, он изгледа није био ни окидачки фактор, нити је утицао на „количину злочиначког мотива“ (количина насиља и повезаних фактора који указују на озбиљност кривичног дела) (Normandean, 1968, наведено према: Sagalin, Little, 1971:15–16).

Нашим истраживањем покушаћемо да идентификујемо који су мотивациони фактори имали утицаја на коришћење различитих супстанци – да ли је то зависност или је то условљено њиховим подстицајним могућностима. Са криминалистичког аспекта веома је битно да идентификујемо који су примарни разлози за њихово коришћење (табела 3).

		Разлог коришћења		
		Осећам се храбрије %	Стално сам користио %	Укупно %
Коришћење супстанци пре извршења	Алкохол	8,3	91,7	100
	Дрога	13,9	86,1	100
	Таблете и алкохол	12,5	87,5	100

Табела 3: Мотиви за коришћење различитих подстицајних супстанци

Анализом квантитативних параметара добијених на овај начин можемо закључити да је употреба различитих супстанци претежно проистекла из зависности испитаника. Зависност од алкохола била је мотив његовог коришћења у 91,7% случајева, зависност од дроге у 86,1% и комбинација таблета и алкохола у 87,5% случајева (табела 3). Највећи подстицајни фактор за испитанике има употреба дроге (13,9%), што је, може се рећи, у складу и са перформансама врсте дроге коју су користили.

Познато је, да су учиниоци разбојништва у највећем броју случајева веома посвећени детаљима везаним како за припремање, тако и извршење овог кривичног дела. Међутим, непознаница је, да ли, и колико, коришћење психоактивних супстанци утиче на њихову конзистентност у реализације већ започетог извршења разбојништва и како на то утичу различите околности које се могу непланирано појавити.

Како би смо испитали овај однос, у даљем истраживању обрадићемо и упоредити резултате две групе испитаника. У прву групу сврстани су они, који су на питање, да ли су непосредно пре извршења дела били под утицајем одређених супстанци, одговорили да су били под утицајем дроге (графикон 2) и њу чине одговори 37 испитаника. Другу групу чине испитаници који су одговорили да нису користили никакву супстанцу и она обухвата 51 испитаника. Резултати испитаника који су користили само алкохол или таблете и алкохол у даљем раду нису разматрани.

Понуђени одговори	Користили су дрогу		Нису користили ништа	
	Учесталост n	Процент %	Учесталост n	Процент %
Одустао бих од извршења	24	64.9	26	53.1
Наставио бих са извршењем	13	35.1	23	46.9
Укупно	37	100	49	100

Табела 4: Дистрибуција учесталости утицаја присуства већег броја лица од очекиваног на конзистентност извршења разбојништва

Присуство већег броја лица у односу на антиципиран број очекиваних лица, може имати утицаја на различите аспекте извршења разбојништва. Та чињеница има толико утицаја, да би 64,9% испитаних учинилаца чије је извршење имало везе са дрогом, одустало од извршења дела (табела 4). То је у односу на 53,1% испитаних, чије извршење нема везе са дрогом, чак 11,8% више.

Понуђени одговори	Користили су дрогу		Нису користили ништа	
	Учесталост n	Процент %	Учесталост n	Процент %
Одустао бих од извршења	23	62.2	26	53.1
Наставио бих са извршењем	14	37.8	23	46.9
Укупно	37	100	49	100

Табела 5: Дистрибуција учесталости утицаја опирања жртве на конзистентност извршења разбојништва

Опирање жртве, било би од суштинске важности за 62,2% испитаних учинилаца, чије извршење има везе са дрогом, да одустану од реализације дела. Са друге стране, за 37,8% та околност не би представљала никакву препреку да изврше дело. Тај однос је, као што се види у табели 5, другачији, када су у питању испитаници код којих дрога није имала утицаја на извршење разбојништва. И у овим околностима, већи број учинилаца којима је дрога била подстицајни фактор за извршење разбојништва, спремнији је да одустане од реализације разбојништва.

Понуђени одговори	Користили су дрогу		Нису користили ништа	
	Учесталост n	Процент %	Учесталост n	Процент %
Одустао бих од извршења	18	48.6	21	43.8
Наставио бих са извршењем	19	51.4	27	56.3
Укупно	37	100	47	100

Табела 6: *Расподела учесталости утицаја пружања појединачног отпора на конзистентност извршења разбојништва*

Ако би дошло до пружања појединачног отпора, учиниоци који су се изјаснили да је извршење дела повезано са дрогом, нешто чешће су склонији да одустану од извршења разбојништва (48,6%) у односу на (43,8%) оне чије извршење нема везе са дрогом (табела 6).

Понуђени одговори	Користили су дрогу		Нису користили ништа	
	Учесталост n	Процент %	Учесталост n	Процент %
Одустао бих од извршења	28	75.7	32	66.7
Наставио бих са извршењем	9	24.3	16	33.3
Укупно	37	100	48	100

Табела 7: *Дистрибуција учесталости утицаја пружања организованијег отпора на конзистентност извршења разбојништва*

Пружање организованијег отпора веома значајно утиче на промену става о реализацији код обе групе овако дефинисаних испитаника. Код оних чија реализација има везе са дрогом износи 75,7%, док је код оних код којих дрога нема утицаја на извршење за чак 9,0% мање и износи 66,7% (табела 7). Међутим, иако би по резултатима, значајан број испитаника одустао од извршења дела, не треба занемарити ни број оних, на чију одлуку, ова околност не би имала никаквог утицаја да промене одлуке о извршењу овог кривичног дела.

Понуђени одговори	Користили су дрогу		Нису користили ништа	
	Учесталост n	Процент %	Учесталост n	Процент %
Одустао бих од извршења	24	70.6	32	69.6
Наставио бих са извршењем	10	29.4	14	30.4
Укупно	34	100	46	100

Табела 8: *Расподела учесталости утицаја рађавања или убиства члана групе на конзистентност извршења разбојништва*

Као што се може закључити анализом резултата у табели 8, на конзистентност извршења, екстремна околност као што је рањавање или убиство члана групе са којим учествује у извршењу разбојништва, скоро је подједнако расподељена и код испитаника на чије извршење је дрога имала утицаја као и на оне код којих то није био подстицајни фактор. Не треба занемарити чињеницу да је и у таквим околностима нешто мање од 1/3 испитаника спремно да настави са реализацијом извршења разбојништва.

Понуђени одговори	Користили су дрогу		Нису користили ништа	
	Учесталост n	Процент %	Учесталост n	Процент %
Одустао бих од извршења	27	75.0	34	73.9
Наставио бих са извршењем	9	25.0	12	26.1
Укупно	36	100	46	100

Табела 9: Дистрибуција учесталости утицаја рањавања или убиства неког од присутних лица на конзистентност извршења разбојништва

Нема великих одступања у резултатима и код ове изузетно екстремне околности (табела 9). Наиме, рањавање или убиство неког од присутних лица имало би утицаја на промену одлуке о извршењу разбојништва код 75,0% испитаника који имају везе са дрогом, за разлику од 73,9% оних код којих она није окидач за извршење овог дела.

Понуђени одговори	Користили су дрогу		Нису користили ништа	
	Учесталост n	Процент %	Учесталост n	Процент %
Одустао бих од извршења	34	91.9	40	83.3
Наставио бих са извршењем	3	8.1	8	16.7
Укупно	37	100	48	100

Табела 10: Расподела учесталости утицаја наилаaska полиције на конзистентност извршења разбојништва

Наилазак полиције, несумњиво, има највећи утицај на могућу одлуку о одустајању од извршења разбојништва. Међутим учесталост резултата је различито расподељена (табела 10). Ова околност је значајно ограничавајућа, јер би чак 91,9% испитаника на чије је извршење дрога имала утицај, одустало од његовог извршења. То је више за 8,6%, у односу на испитанике на које дрога није имала утицаја на одлуку да изврше кривично дело (83,3%).

Анализом резултата истраживања можемо закључити да су учиниоци којима је дрога била подстицајни фактор за извршење, склонији да чешће, него учиниоци на које дрога није имала утицаја, у различитим околностима које се могу догодити приликом извршења дела, промене своју одлуку и одустану од реализације извршења овог кривичног дела.

У свим набројаним ситуацијама, испитаници на које је дрога имала утицаја на извршење разбојништва склонији су да одустану од реализације овог кривичног дела. Највидљивија разлика у ставовима између поменуте две групе испитаника је у ситуацијама присуства већег броја лица него што се очекује, чак 11,8%, опирања жртве 9,1%, пружања организованијег отпора 9,0% и наилазка полицији 8,6%. Код пружања појединачног отпора разлика износи 4,6%, док је незнатна, у ситуацијама рањавања или убиства неког од присутних лица 1,1% или члана групе 1,0%. Интересантно, да је код најекстремнијих ситуација које се у пракси повремено дешавају приликом извршења овог кривичног дела, а то је убиство или рањавање члана групе или неког од присутних лица, скоро да нема разлике у ставовима између овако дефинисаних група (разлика око 1%). Ово нас наводи на закључак да су учиниоци који извршавају разбојништва којима је подстицајни фактор дрога склонија да лакше одустану од извршења разбојништва у набројаним околностима. Вероватно је да би покушали да изврше дело да неком другом месту или да изврше неко друго кривично дело чија би друштвена опасност била мања. Док би, ако би ушли у саму реализацију и дошло до набројаних екстремних околности са истом конзистентношћу наставили са његовом реализацијом.

Закључак

Као што смо и констатовали, мотиви за коришћење различитих супстанци могу бити различити. Истраживања указују на кључну улогу болести зависности у етиологији кривичног дела, посебно насилничког криминалитета (Bushman, Cooper, 1990). Једна од типичних група учинилаца разбојништва јесу и наркомани, пре свега због потребе да брзо и лако дођу до новца како би подржавали своју зависност, што је и закључак овог истраживања (Akerstrom, 1985, наведено према: Van Koppen, 1998 : 233). Мотиви за коришћење могу бити како смањење страха (Cromwell, Olson, Avaru, 1991: 64), тако и повећање нивоа осећаја храбрости. Ту групу супстанци чине психостимулативне супстанце које повећавају ниво узбуђења и раздражљивости, и тако доприносе агресивном понашању њихових корисника (нпр. кокаин) (Seivewright, McMahon, Egleston, 2005: 263). Међутим, према резултатима овог истраживања примарни разлог коришћења дроге је зависност од ње и континуирана неопходност обезбеђивања новца како би се зависност подржала. Значајан број извршених разбојништва кореспондира са овом потребом и последично мултипликује укупан број извршених дела.

Евидентно је да је учиниоце, којима је дрога била окидач за извршење разбојништва, лакше демотивисати од извршења дела. Код безбеднијих ситуација, они су склонији одустајању и вероватном трагању за неком другом методом/објектом или извршењу неког другог кривичног дела нижег степена друштвене опасности. Али, како се ситуација усложњава и ризик повећава, тако се њихово поступање подудара са поступањем учинилаца код којих дрога није подстицајни фактор за извршење разбојништва. Код најмање ризичних ситуа-

ција (присуство већег броја лица и опирања жртве) највећа је разлика у резултатима овако дефинисаних група. Док, код најекстремнијих и најризичнијих ситуација (убиство или рањавање члана групе или неког од присутних лица) скоро да нема разлике.

Литература:

1. Akerstrom, Malin. (1985): *Crooks and Squares: Lifestyle of Thieves and Addicts in Comparison to Conventional People*, New Brunswick, NJ, USA: Transaction Publishers
2. Banović, Božidar (2002): Kriminalističko-kriminološki aspekti krivičnog dela razbojništva, U: *Delikti nasilja: krivičnopravni i kriminološki aspekt*, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 271–288.
3. Bennett, Trevor, Holloway, Katy and Farrington, David (2008): The statistical association between drug misuse and crime: A meta-analysis, *Aggression and Violent Behavior*, 13(2), 107–118.
4. Braković, Žarko (2012): Usporedna analiza razbojništva u nekim zemljama Evrope i Republici Srbiji, *Evropsko zakonodavstvo*, 42, 69–92.
5. Bushman, J. Brad and Cooper, M. Harris (1990): Effects of alcohol on human aggression: An integrative research review, *Psychological Bulletin*, 107(3), 341–354.
6. Brookman, Fiona et al, (2007): Gender, Motivation and the Accomplishment of Street Robbery in the United Kingdom, *The British Journal of Criminology*, 47(6), 861–884.
7. Van Koppen, J. Peter and Jansen, J.W. Robert (1998): The Road to the Robbery: Travel Patterns in Commercial Robberies, *The British Journal of Criminology*, 38(2), 230–246.
8. Goldstein, J. Paul (1985): The Drugs/Violence Nexus: A Tripartite Conceptual Framework, *Journal of Drug Issues*, 15(4), 493–506.
9. Dvoršek, Anton (2002): Značaj kriminalističke strategije za prevenciju kriminaliteta, U: *Mesto i uloga policije u prevenciji kriminaliteta – stanje, mogućnosti i perspektive*, Policijska akademija, Beograd, 75–88.
10. Jacobs, A. Bruce and Wright, Richard (1999): Stick-up, street culture and offender motivation, *Criminology*, 37(1), 149–174.
11. Jupp, Victor (1989): *Methods of Criminological Research*, Routledge, London and New York.
12. Miller, Jody (1998): Up it up: Gender and the accomplishment of street robbery, *Criminology*, 36(1), 37–66.
13. Piotrowski, Przemyslaw (2011): Street robbery offenders: Shades of rationality and reversal theory perspective, *Rationality and Society*, 23(4), 427–451.
14. Sagalin, Arnold and Little, D. Arthur (1971): *The Crime of Robbery in the United States*, U.S. Department of Justice Law Enforcement Assistance Administration, National Institute of Law Enforcement and Criminal Justice, Preuzeto sa internet adrese: <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/Digitization/142484NCJRS.pdf>, pristupljeno: 28.04.2013.
15. Seivewright, Nicholas, McMahon, Charles and Egleston, Paul (2005): Stimulant use still going strong, *Advances in Psychiatric Treatment*, 11(4), 262–269.
16. Feeney, Floyd and Weir, Andrienne (1975): The Prevention and Control of Robbery, *Criminology*, 13(1), 102–105.
17. Hochstetler, Andy (2001): Opportunities and Decisions: Interactional Dynamics in Robbery and Burglary, *Criminology*, 39(3), 737–764.

18. Cromwell, F. Paul., Olson, N. James and Avary, Wester D'Aunn (1991): *Breaking and Entering: An Ethnographic Analysis of Burglary*, Newbury Park, Calif: Sage, USA.
19. Crow, Iain (2006): *Researching Criminology*, Open University Press, New York, USA.
20. Chaiken M. Jan., Chaiken, R. Marcia Peterson, E. Joyce (1982): *Varieties of Criminal Behavior: Summary and Policy Implication*, The National Institute of Justice, U.S. Department of Justice. Preuzeto sa internet adrese:
<http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/reports/2007/R2814.pdf>., pristupljeno: 05.05.2013.
21. Wolcott, D. G., (1965): A Typology of Armed Robbers, Master of Arts Thesis, Sacramento State College
22. Wright, Richard., Brookman, Fiona and Bennett, Trevor (2006): The Foreground Dynamics of Street Robbery in Britain, *The British Journal of Criminology*, 46(1), 1–15.

THE INFLUENCE OF PSYCHOACTIVE SUBSTANCES ON THE COMMISSION OF THE CRIME OF ROBBERY

Summary: Robberies are the most serious crimes in the group of criminal offenses against property. Their specificity in relation to other criminal acts against property is precisely in their complexity, which is determined by the significance of the protected property (object of protection), the frequency, extent and intensity of the resulting consequences. A significant number of acts are performed by those who are the primary stimulant factor in the drug. The aim of this research was to examine the drug's impact on the robbery, its frequency and the possible behavior of the perpetrator in various circumstances in the execution of this criminal offense. The research was designed as a cross section study. The sample consisted of 120 perpetrators of the criminal offense of Robbery and severe cases of robbery and robbery, who were in the Sremska Mitrovica Penitentiary for serving the sentence of imprisonment. The data was collected by anonymous interviewing. The results show that a significant number of perpetrators, as permanent addicts, commit the aforementioned offenses under the influence of psychoactive substances. Also, in specific situations that may occur during the commission of the aforementioned criminal offenses, they are more willing to give up their execution than those who are not dependent on any substance.

Key words: robbery, psychoactive substances, drugs, motivation, targets / objects, crime prevention

